

Слађана Ђурић
Факултет безбедности
Универзитет у Београду

УДК: 364.63
Оригинални научни рад
Примљен: 22. 10. 2013.

Бранислава Поповић-Ђитић
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Универзитет у Београду

СТРАХ ОД КРИМИНАЛА, РОДНЕ РАЗЛИКЕ У ПЕРЦЕПЦИЈИ РИЗИКА

Полазећи од једној од најконзистентнијих налаза досадашњих истраживања феномена страха од криминала да жене исказују виши ниво страха у односу на мушкарце, ње концепције вулнерабилности која њол означава као најзначајнији и најстабилнији предиктор страха од криминала, њостављено је истраживање са циљем истраживања родних разлика у страху од криминала, али и провере теоријске њврдње да су перцепција ризика и бихевиорални одговор на страх од криминала родно диференцирани и њовезани са нивоом страха.

У анализи су коришћени њодаци њрикуљени у оквиру регионалној истраживачкој пројекта „Страх од криминала у великим градовима“. На вишеетапном случајном узорку од 1959 њгнолетњих истражњаника који живе у урбаним деловима градова бивших југословенских република (Београд, Загреб, Љубљана, Сарајево и Скопље), примењена је метод а њнтервјусања у домаћинствима, уз коришћење њосебно креираној анкетоној уистражњаника. Избором одговарајућих ставки уистражњаника сачињене су, за њоштребе овога рада, три скале за мерење страха од криминала, перцепције ризика њиктимијације и бихевиоралној одговора на моућност криминалне њиктимијације.

Резултати истраживања су њошврдрили њоспојање стајитијички значајних родних разлика, у смислу да жене њоказују значајно виши ниво страха од криминала нећо мушкарци, да у већој мери ошажују ризик њиктимијације и чешиће примењују различитије мере заштитије од криминала. Додатно, ушврђено је да особе које ишћолавају виши страх од криминала у значајно већој мери њерципирају да моу њостаити жртвије криминала и чешиће примењују различитије безбедносне мере како би се заштитијиле од њоштенцијалне њиктимијације.

Кључне речи: страх од криминала, ризик њиктимијације, перцепција ризика, концепција вулнерабилности, родне разлике.

Увод

Феномен страха од криминала већ више од четири деценије јесте омиљено истраживачко подручје криминолога и социолога. Упркос постојању већ богате истраживачке праксе, концептуализација страха од криминала, као и начини његовог мерења, још увек јесу предмет интензивних теоријских расправа у криминолошким и социолошким дисциплинама. У разноликим покушајима одређења садржаја конструкта страха од криминала аутори су, често на недовољно прецизан и јасан начин, укључивали бројне димензије узајамног деловања забринутости људи за сопствену безбедност, њихове перцепције ризика, степена рањивости, перцепције друштвеног и физичког окружења, вероватноће виктимизације, неповерења у друге, страха од странаца, забринутости због промена система вредности (Ђурић, Поповић-Ћитић, 2013: 93).

Током интензивне дебате око концептуализације овог феномена изведена су веома различита схватања, од његовог ужег тумачења по којем страх од криминала јесте „емоционална реакција на криминал или симболе које особа повезује са криминалом” (Ferraro, LaGrange, 1987: 73), па до много комплекснијих одређења садржаја овог појма. Наша истраживачка искуства упућују да шире тумачење страха, у којем се наглашава мултидимензионална структура централног концепта, исказује значајно већи екпланаторни потенцијал (Ђурић, Поповић-Ћитић, Мешко, 2009; Ђурић, Поповић-Ћитић, 2013). У ширем тумачењу, страх од криминала одређује се као конструкт којег чине три концептуално различите, али повезане димензије: афективна, когнитивна и бихејвиорална (Beaulieu, Dubé, Bergeron, Cousineau, 2007; Rountree, Land, 1996; Ferguson, Mindel, 2007; Gabriel, Greve, 2003). Оваквом концептуализацијом наглашава се комплексност страха од криминала кога конструише узајамно дејство емоција, процене личног ризика виктимизације и самог понашања (Jackson, 2005).

Бројна истраживања су пружила значајне доказе о утицају одређених демографских фактора и интеракцији између социјалних структурних корелата на нивоу страха (Ferguson, Mindel, 2007), а из разноликих покушаја тумачења динамике и потенцијалних разлога страха од криминала, развијено је неколико модела објашњења од којих су модели нереди, социјалне интеграције и рањивости доминантни. Уз све друге концептуалне разлике, у ова три модела се нуде различита тумачења општег налаза из овог истраживачког подручја који се у литератури уобичајено назива „парадоксом страха од криминала”. Наиме, реч је о налазу да жене уопштено изражавају већи степен страха од криминала упркос томе што су реално изложене мањем ризику виктимизације у односу на

мушкарце. У наставку рада ћемо укратко приказати основне идеје сваког од три наведена модела, као и сажету аргументацију којом аутори, у оквиру сваког модела, објашњавају повишени страха од криминала код жена.

Из тежње да се испита потенцијални значај предиктора повезаних са карактеристикама животног окружења развијен је истраживачки модел нереда (*Incivilities Thesis*) у оквиру којег се испитује значај параметара друштвеног нереда. Реч је о тзв. друштвеном нeredу који се изражава кроз разне облике непристојног понашања уз непостојање надзора: активности банди, бескућништво или живот у запуштеним објектима, алкохолизам, јавно пијење и наркоманија, просјачење, адолесценти без надзора, пси луталице итд. Надаље, у обзир се узимају и разнолики знаци физичког пропадања, који се збирно приписују тзв. физичком нeredу: остављени аутомобили, демолирани објекти, напуштене зграде, ђубре итд. Модел нереда заснива се на претпоставци да манифестације нереда у локалном окружењу, као знаци пропадања, локалне становнике угрожавају више него реалан криминал (Worall, 2006). Присуство знака друштвеног и физичког нереда указује на недостатак бриге и одсуство друштвене контроле, па је очекивано да ће становници оваквих заједница своје квартове доживљавати као неизвесне и небезбедне и показивати виши ниво страха.

Управо се у таквим заједницама, много чвршће него у уређеним, одржава традиционални модел социјализације која је изразито родно диференцирана (Franklin, Franklin, 2009). Родитељи у васпитавању деце, поготову у заједницама са изразитим знацима друштвеног и физичког нереда, постављају различите стандарде у погледу слободе и независности управо узимајући у обзир пол детета. Мушка деца се подстичу да истражују околину, развијају самопоуздање, израстају у „сигурне момке” који су научени да се суочавају са непознатим или опасним ситуацијама, док се девојчице штите, уче се да избегавају опасности и буду опрезне. Будући да се деца социјализују полазећи од различитог значења феномена опреза, претње, угрожавања, жене су социјализоване да много више појава и ситуација перципирају као опасне, па се тиме може додатно објаснити њихов већи страх од виктимизације.

Темељна претпоставка на којој се заснива модел социјалне интеграције (*Social Integration Model*) јесте тврдња да је ниво страха од криминала директно повезан са степеном друштвене интегрисаности. Тако појединци који су добро повезани и укључени у своје окружење показују нижи ниво страха од криминала од оних који то нису, при чему се социјална интегрисаност дефинише као осећај припадности друштвеном окружењу и повезаности са заједницом (Rountree, Land, 1996; Keyes, 1998). Као релевантне мере социјалне интегрисаности

појединца узимају се и: степен личног учешћа у дешавањима у заједници, квалитет и учесталост контаката са суседима, учешће у локалним формалним организацијама, као и у активностима у заједници, размена информација са људима у окружењу, осећај припадања заједници заснован на перцепцији сличности људи који је чине.

Иако су аутори емпиријских студија у којима су тестиране тврдње овог модела објашњења страха од криминала генерисали вишезначне налазе (Kanap, Pruitt, 2002), указано је на чињеницу да социјална интеграција различито утиче на страх од криминала код жена и мушкараца, што се доводи у везу са различитим улогама које им се у процесу социјализације намећу. Како Кос и сарадници (Koss et al., 1994) подсећају, пожељни ниво исказивања женског самопоштовања и систем препоручених вредности изводе се из њиховог искуства начина успостављања односа и повезаности са другима. У складу са друштвено прихваћеном идејом о томе шта се сматра суштином женског бића (*womanhood*), жене се социјализују да буду зависне од других: партнера, породица, пријатеља који треба да их штите и пружају им друштвену подршку. Са друге стране, код мушкараца се цени независност, самопоштовање, самопоуздање, самодовољност, па тако дефинисан модел „мушког идентитета” оставља мало простора да се у њега укључи осећај потребе за другима. На тај начин, социјализацијом наметнут модел зависности од других код жена, и независности као идеала адекватно социјализованог мушкарца, имплицирају родно диференцирани утицај степена социјалне интегрисаности на страх од криминала. Док ће слаба социјална интегрисаност код жена вероватно бити значајан предиктор страха од криминала, недовољна интегрисаност не мора нужно да имплицира повећање страха код мушкараца.

Деловање индивидуалних карактеристика је посебно испитивано емпиријским тестирањем хипотезе рањивости (*Vulnerability Hypothesis*). Осећај рањивости се дефинише као специфична перцепција особе о томе да је изложена нападу који може да изазове физичке и емотивне трауме, при чему је немоћна да му се одупре (Skogan, Maxfield, 1981). Да би показали степен утицаја различитих облика рањивости на страх од криминала, научници су испитивали деловање бројних фактора: пола, узраста, расне припадности, образовања, брачног статуса, материјалног стања. Уопштено би се налази ових истраживања могли уопштити кроз тврдњу да особе које се осећају способним да пруже отпор физичком, друштвеном и/или економском угрожавању исказују мањи ниво страха од криминала од оних који процењују да немају капацитете за самозаштиту (Killias, Clerici, 2000).

Концепт рањивости обухвата две категорије угрожености: физичку и друштвену. Физичка угроженост се односи на перцепцију особе да је изложена ризику од напада због тога што поседује малу физичку снагу или смањену покретљивост (McCrea, Shyu, Western, Stimson, 2005). Овај тип перцепције угрожености чешће се јавља код женских особа (због биолошке разлике у снази у поређењу са мушкарцима) и оних старије доби (код којих се, уз физичку слабост, јавља и проблем мање мобилности, а тиме и малих могућности да побегну од евентуалног ризика или напада). Друштвена рањивост се односи на перцепцију појачане виктимизације условљене неким од фактора као што су сиромаштво, раса, образовање, брачни статус, ограничени приступ материјалним или економским ресурсима (Franklin, Franklin, 2009). У бројним студијама је потврђено да овај тип рањивости погађа људе који живе у тешким економским условима, криминализованим заједницама, оне са нижим образовањем, сиромашне, припаднике етничких или расних мањина, особе које због слабог материјалног стања немају могућности да заштите своје домове нити да надокнаде евентуалне губитке који би могли настати нападом на њихову имовину.

Овај истраживачки модел развијан је од почетног истицања концепта рањивости у криминолошким истраживањима (Skogan, Maxfield, 1981), преко испитивања односа између осетљивости на ризик и озбиљности последица (Warr, Stafford, 1983) и додатним укључивањем у истраживачки фокус тезе о недостатку контроле (Killias, 1990). У својој развијеној форми модел вулнерабилности подразумева повезаност деловања перцепције ризика, озбиљности последица и недостатка контроле. Индивидуалне карактеристике које у највећој мери кореспондирају са рањивошћу јесу пол и старост. Међутим, истраживачи укључују и друге „мере рањивости” као што су телесни хендикеп, физичка кондиција, степен самопоуздања (Killias, Clerici, 2000).

У бројним истраживачким студијама потврђена је изразита повезаност пола и рањивости, па се у оквиру концепције вулнерабилности пол означава као најзначајнији и најстабилнији предиктор страха од криминала. Аутори који прихватају овај теоријски модел, сматрају да је повећани страх од криминала код жена управо последица чињенице да оне, у односу на мушкарце, могу да претрпе *озбиљније последице*, као и да имају *мањи сљедећи ситуационе контроле* у таквим ситуацијама, што је последица мање физичке снаге којом жене могу да се супротставе извору страха.

Уопштено се може закључити да је, без обзира на примењени теоријски модел објашњења, најконзистентнији налаз из досадашњих истраживања феномена страха од криминала да жене исказују већи ниво страха у односу на

мушкарце. Стога ћемо у раду најпре овај широко емпиријски утемељен налаз проверити на популацији која је у нашем истраживању обухватала урбане пунолетне особе, настањене у главним градовима бивших југословенских република: Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву и Скопљу. У наставку ћемо тестирати теоријску тврдњу да су перцепција ризика и бихејвиорални одговор на страх од криминала родно диференцирани и испитаћемо повезаност ових димензија са нивоом страха од криминала.

Метод истраживања

Подаци коришћени у овој анализи резултат су регионалног истраживачког пројекта „Страх од криминала у великим градовима“ који је спроведен током 2009. године. Пројекат је реализован у сарадњи наставника и студената неколико универзитета са простора бивше Југославије (Универзитет у Београду, Универзитет у Битољу, Универзитет у Сарајеву, Свеучилиште у Загребу и Универзитет у Марибору). Предмет истраживачког пројекта, у најширем смислу, било је социолошко, криминолошко и виктимолошко објашњење страха од криминала кроз сагледавање утицаја низа индивидуалних и срединских фактора (нпр. родна и узрастна осетљивост, ниво образовања, способност самоодбране, искуство виктимизираности, вероватноћа виктимизације, дезорганизација заједнице, медији) на интензитет страха од криминала. Подаци су прикупљани методом интервјуисања испитаника у домаћинствима, а креирање узорка је подразумевало вишеетапно случајно узорковање (детаљније објашњење примењене истраживачке процедуре у: Ђурић, Поповић-Ћитић, 2013).

Узорак

Укупно је анкетирано 2000 испитаника (по 400 испитаника у сваком граду), али је због техничких мањкавости једног броја упитника, у узорак ушло 1977 испитаника. Поред тога, у 18 случајева, услед грешака анкетара, нису у упитницима били попуњени подаци о полу испитаника, тако да су, за потребе овог рада, из анализе изузети ови случајеви. Коначну структуру узорка чинило је 1959 испитаника. Учешће мушкараца у узорку је 44.9% ($N = 879$), док је заступљеност жена нешто виша и износи 55.1% ($N = 1080$). Детаљне карактеристике узорка, према категоријама родних улога, дате су Табели 1.

Табела 1 Структура узорка

Варијабле	Мушкарци N = 879	Жене N = 1080
	N (%)	
Године		
18-20	88 (10.1)	91 (8.5)
21-30	218 (24.9)	209 (19.5)
31-40	110 (12.6)	144 (13.4)
41-50	97 (11.1)	140 (13.1)
51-60	116 (13.3)	191 (17.8)
61-70	129 (14.7)	156 (14.6)
Преко 70	117 (13.4)	140 (13.1)
Брачни статус		
Самац/самица	306 (35.0)	301 (27.9)
Ожењен/удата	454 (51.9)	443 (41.1)
У ванбрачној заједници	55 (6.3)	73 (6.8)
Разведени/растављени	26 (3.0)	79 (7.3)
Удовац/удовица	34 (3.9)	182 (16.9)
Образовање		
Непотпуна основна школа	3 (3)	17 (1.6)
Основна школа	30 (3.4)	80 (7.4)
Средња школа (трогодишња)	124 (14.1)	123 (11.4)
Средња школа (четворогодишња)	287 (32.7)	303 (28.1)
Гимназија	77 (8.8)	115 (10.7)
Виша школа	115 (13.1)	105 (9.7)
Факултет	211 (24.1)	229 (21.4)
Постдипломске студије	30 (3.4)	36 (3.3)
Радни статус		
Запослен на неодређено време	285 (32.6)	298 (27.8)
Запослен на одређено време	69 (7.9)	77 (7.2)
Ученик/студент	163 (18.6)	166 (15.5)
Незапослен	67 (7.7)	105 (9.8)
Запослен на чекању	13 (1.5)	12 (1.1)
Домаћица/домаћин	7 (8)	33 (3.1)
У пензији	256 (29.3)	360 (33.6)
Друго	15 (1.7)	20 (1.9)

Инструменти

У прикупљању података коришћен је посебно креиран анкетни упитник који је садржао 137 ставки усмерених на различита питања везана за страх од криминала. За потребе овог рада издвојене су само оне ставке које се директно односе на страх од криминала, перцепцију ризика и бихејвиоралне одговоре.

Страх од криминала процењиван је преко шест сценарија, најчешће коришћених у истраживањима овог типа, којима се описују различите

хипотетичке ситуације угрожености криминалом у сопственом дому или ван њега, а које јесу индикатори емоционалног страха од криминала (Meško, Fallshore, Muratbegović, Fields, 2008: 548). У питању су следеће ситуације: Звоно на вратима (*Увече с'ће сами код куће. Касно је. Неко звони, а ви не очекујете никога.*), Аутомобил (*Једне вечери носиће смеће у конијејнер. Тада видиће два мушкарца који пролазе поред паркираног аутомобила. Кад зајазе да их ледаће, крену ка вама.*), Забава (*Позвали су вас на забаву у део града који не познајете добро. Рано увече се шамо превезите аутобусом. Кад изађете, морате до месца забаве ићи пешце још неко време. Одједном схватите да с'ће се изгубили и примећите да за вама иде група њихове колеге који упућују непријатне коментаре.*), Аутобуско стајалиште (*Неко једне дана стоји на аутобуском стајалишту, кад долази група њихових колега. Почину да ударају ноћом стубове аутобуског стајалишта и да пишу графите.*), Телефон (*Увече идете напоље. Кад приђете вратима, зазвони телефон. Подићете слушалицу и представите се. На другој страни се нико не одзива, чујете неуједначено дисање. Пићете ко је шамо. Тада се телефонска веза прекида.*) и Кафић (*Налазите се у другом делу града у којем никад нисте били. Улазите у кафану, шамо је већа група њихових колега.*). Од испитаника је тражено да се изјасне у којој мери би се осећали угроженим у свакој од наведених ситуација. Одговори на ставке дати су на петостепеној скали Ликертовог типа, од 1 („врло угрожено“) до 5 („врло безбедно“). Поузданост интерне конзистенције скале страха од криминала, изражена Кронбах-алфа коефицијентом, износи .82.

Перцепција ризика испитана је преко шест ставки које се односе на различите облике криминалних догађаја усмерених против имовине или личности појединца, и то: улична пљачка, превара, физички напад/туча, крађа, простачко ословљавање на улици и провала у стан. Од испитаника је тражено да на скали од 1 („врло вероватно“) до 5 („немогуће“) процене вероватноћу да им се у наредних годину дана деси да буду жртве наведених криминалних догађаја. Поузданост скале перцепције ризика, изражена Кронбах-алфа коефицијентом, износи .86.

Бихејвиорални одговор испитаника на страх од криминала процењиван је преко шест ставки које описују конкретне безбедносне мере усмерене на заштиту од виктимизације криминалом. На скали од 1 („увек“) до 5 („никад“), испитаници су се изјасњавали колико често користе следеће превентивне и протективне мере: избегавање одређених улица, крајева и паркова; склањање од незнаца током ноћи; избегавање коришћења средстава јавног превоза у вечерњим сатима; избегавање ношења веће количине новца; излажење из стана током ноћи само када је то неопходно; и ношење са собом нечега што може послужити за одбрану. Поузданост интерне конзистенције скале бихејвиоралног одговора, изражена Кронбах-алфа коефицијентом, износи .76.

Свим ставкама (на све три скале) је пре сабирања обрнут смер тако да виши скор на скали указује на виши ниво страха од криминала, већу вероватноћу виктимизације и чешће коришћење безбедносних мера.

Обрада података

Подаци који се односе на укупне скорове на скалама обрађени су методама дескриптивне статистике (аритметичка средина, стандардна девијација), док је за проверу статистичке значајности родних разлика у нивоу страха од криминала, перцепцији ризика и бихејвиоралном одговору примењена једносмерна анализа варијансе. Везе између страха од криминала и перцепције ризика, односно бихејвиоралног одговора на страх од криминала истражене су помоћу коефицијента Пирсонове линеарне корелације.

Резултати

Дескриптивни показатељи укупних скорова на све три скале (страх од криминала, перцепција ризика, бихејвиорални одговор), приказани у Табели 3, јасно указују на постојање значајних статистичких разлика између мушкараца и жена. Жене показују значајно виши страх од криминала него мушкарци, $F(1,1938) = 206.05, p = .000$, у већој мери опажају ризик виктимизације, $F(1,1943) = 4.29, p = .038$, и чешће примењују различите мере заштите од криминала, $F(1,1945) = 348.01, p = .000$.

Табела 2 Дескриптивни показатељи и родне разлике у страху од криминала, перцепцији ризика и бихејвиоралном одговору на страх од криминала

Скале	<i>M (SD)</i>		<i>F</i>
	Мушкарци	Жене	
Страх од криминала	17.92 (4.49)	20.78 (4.25)	206.05***
Перцепција ризика	17.67 (5.37)	18.19 (5.52)	4.29*
Бихејвиорални одговор	17.02 (5.66)	21.62 (5.20)	348.01***

Напомена: Min = 6; Max = 30.

*** $p < .001$; * $p < .05$

Анализа дескриптивних показатеља појединачних варијабли скале страха од криминала, приказана у Табели 3, указује да, у свим испитиваним ситуацијама потенцијалне угрожености криминалом, жене показују статистички значајно виши ниво страха.

Табела 3 Дескриптивни показатељи родних разлика за појединачне варијабле страха од криминала

Варијабле страха од криминала	<i>M (SD)</i>		<i>F</i>
	Мушкарци	Жене	
Звоно на вратима	2.55 (.99)	3.15 (1.10)	157.11***
Аутомобил	3.32 (.98)	3.92 (.90)	197.23***
Забава	3.51 (1.01)	3.97 (.94)	110.84***
Аутобуско стајалиште	2.99 (1.09)	3.50 (1.04)	110.44***
Телефон	2.67 (1.13)	3.12 (1.14)	77.35***
Кафић	2.87 (1.01)	3.13 (1.00)	33.42***

*** $p < .001$

Када су у питању варијабле скале перцепције ризика, резултати, приказани у Табели 4, указују да жене у већој мери опажају вероватноћу криминалне виктимизације него мушкарци. Најснажнија разлика забележена је у погледу могућности да се буде жртва крађе $F(1,1950) = 11.37, p = .000$, док једино у процени вероватноће да се искуси простачко ословљавање на улици разлике нису статистички значајне $F(1,1948) = 1.82, p = .177$.

Табела 4 Дескриптивни показатељи родних разлика за појединачне варијабле перцепције ризика

Варијабле перцепције ризика	<i>M (SD)</i>		<i>F</i>
	Мушкарци	Жене	
Улична пљачка	2.82 (1.16)	2.95 (1.21)	6.40*
Превара	2.93 (1.17)	3.04 (1.18)	4.48*
Физички напад/туча	2.75 (1.14)	2.63 (1.14)	5.47*
Крађа	3.06 (1.16)	3.24 (1.17)	11.37***
Простачко ословљавање на улици	3.32 (1.30)	3.40 (1.28)	1.82
Провала у стан	2.80 (1.16)	2.92 (1.19)	5.70*

*** $p < .001$; * $p < .05$

Дескриптивни показатељи варијабле скале бихејвиоралног одговора на страх од криминала, приказани у Табели 5, указују да жене статистички значајно више прибегавају коришћењу мера заштите од потенцијалне криминалне виктимизације него што то чине мушкарци. Изузетак је варијабла која се односи на ношење средстава за личну одбрану, у погледу које нису утврђене статистички значајне разлике $F(1,1952) = 0.38, p = .846$.

Табела 5 Дескриптивни показатељи родних разлика за појединачне варијабле бихејвиоралног одговора на страх од криминала

Варијабле бихејвиоралног одговора	<i>M (SD)</i>		<i>F</i>
	Мушкарци	Жене	
Избегавам одређене улице, крајеве и паркове.	2.74 (1.31)	3.60 (1.29)	211.27***
Покушавам да се склоним од незнанаца које срећем ноћу.	2.80 (1.37)	3.89 (1.26)	332.83***
Увече избегавам коришћење средстава јавног превоза.	2.21 (1.39)	2.93 (1.53)	117.38***
Избегавам ношење веће количине новца.	3.47 (1.44)	4.21 (1.13)	160.29***
Ноћу излазим из стана само у случају да је то неопходно.	2.70 (1.49)	3.52 (1.51)	146.41***
Са собом увек носим нешто чиме се могу одбранити.	1.63 (1.16)	1.62 (1.13)	0.38

*** $p < .001$

Резултати испитивања међусобне повезаности страха од криминала, перцепције ризика и бихејвиоралног одговора на страх од криминала, у категоријама мушкараца и жена, приказани у Табели 6, показују да ниво страха од криминала позитивно корелира са перцепцијом ризика потенцијалне криминалне виктимизације и бихејвиоралним одговором на могућност виктимизације. Особе које испољавају виши страх од криминала у значајно већој мери примењују различите безбедносне мере, при чему је повезаност снажнија код мушкараца ($r = .475$) него код жена ($r = .366$). Исто тако, ове особе у већој мери перципирају да могу постати жртве криминала.

Табела 6 Корелације између варијабли страха од криминала, перцепције ризика и бихејвиоралног одговора на страх од криминала

Скале	Мушкарци			Жене		
	1	2	3	1	2	3
1 Страх од криминала	-			-		
2 Перцепција ризика	.246***	-		.246***	-	
3 Бихејвиорални одговор	.475***	.244***	-	.366***	.143***	-

*** $p < .001$

Дискусија

Досадашњим истраживањима је утврђен релативни утицај бројних фактора на ниво страха од криминала. Фактор који се истиче као несумњиво најзначајнији

и најстабилнији предиктор страха од криминала јесте пол. Ова претпоставка потврђена је и у нашем истраживању, у смислу да жене испољавају статистички значајно виши ниво страха од криминала него мушкарци.

У другим истраживањима утврђено је да жене изражавају два до три пута виши ниво страха од мушкараца упркос чињеници да је, судећи према званичним подацима, много мање вероватно да ће оне искусити виктимизацију (Reid, Konrad, 2004). Изузетак из овог обрасца, како сумирају Меј и сарадници (May, Rader, Goodrum, 2010), јесте виктимизираност сексуалним злостављањем, породичним насиљем, прогањањем и сексуалним узнемиравањем, што потврђују и криминалистички подаци који говоре да је десет пута већа вероватноћа да ће жртва силовања или сексуалног узнемиравања бити жена, а не мушкарац (Ferraro, 1996).

Виши ниво страха од криминала код жена је дакле несагласан са реалним шансама да оне буду жртве криминала, што се у литератури означава као „парадокс страха од криминала”. Бројни истраживачи овог подручја су понудили различите покушаје објашњења зашто се код жена јавља виши страх. Не мали број аутора је виши страх код жена образлагао чињеницом да су мушкарци и жене различито социјализовани, те да родно диференцирана социјализација производи и њихову каснију различиту перцепцију ризика. Тако феминистички криминолози наглашавају да је однос мушкараца и жена према виктимизацији социјално конструисан. Родно диференцирана реакција на потенцијални криминални ризик одвија се према традиционалном обрасцу који намеће слику мушкараца као јаких и агресивних, дакле вероватних преступника, и жена које су, као слабе и пасивне, вероватне жртве (Callanan, Teasdale, 2009). Листи објашњења вишег нивоа страха код жена придруживани су и слабији физички статус жена који умањује њихове капацитете за одбрану од напада (Hale, 1996; Killias, Clerici, 2000), као и специфичности емотивног статуса жена које имплицирају виши ниво уплашености у односу на мушкараце (Hale, 1996; Lupton, Tulloch, 1999).

Један од широко емпиријски тестираних покушаја објашњења заснован је на претпоставци да је повишени страх код жена последица њиховог страха од силовања или сексуалног злостављања као аката који изазивају најинтензивнији страх од виктимизације (Fisher, Sloan, 2003; Dobbs, Waid, Shelley, 2009). На тој тврдњи је заснована тзв. хипотеза сенке сексуалног напада (*The Shadow of Sexual Assault Hypothesis*) као могуће објашњење „парадокса страха од криминала”. Како један од утемељивача овог објашњења истиче: „за већину жена страх од криминала јесте страх од силовања” (Warr, 1984: 700), односно страх од сексуалног напада се код жена уопштава на страх од свих криминалних ризика, што даје виши ниво страха уопште. Ову хипотезу је, испитујући жене из опште популације у САД, први тестирао Фераро (Ferraro, 1996). Резултати овог

истраживања су потврдили базичну тврдњу хипотезе да се жене плаше свих злочина више него мушкарци и да је страх од силовања и сексуалног злостављања у позитивној корелацији са страхом од других злочина (укључујући пљачке, провале, крађе). Хипотеза сенке је верификована и налазима новијих истраживачких студија (Fisher, Sloan, 2003; Wilcox, Jordan, Pritchard, 2006; Hilinski, 2009), а у литератури се могу наћи и покушаји њене квалитативне провере (Hilinski, Pentecost Neeson, Andrews, 2011).

Перцепција ризика или процена вероватноће сопствене криминалне виктимизације сматра се когнитивним индикатором страха. Мерење перцепције ризика уобичајено се означава синтагмом „сигурности у односу на криминал”, за разлику од страха као емотивног индикатора који се односи на меру „бриге о криминалу” (Ferraro, LaGrange, 1987; Warr, Stafford, 1983).

Налази бројних истраживања подржавају тезу да је и перцепција ризика у значајној мери родно условљена (Fisher, Sloan, 2003). Уопштено, жене перципирају виши ризик у односу на мушкарце, што је потврђено и резултатима нашег истраживања. Оваква ситуација се најчешће тумачи чињеницом да је брига родитеља углавном фокусирана на сигурност девојчица, па се оне и социјализују тако да прихвате модел понашања којим се избегавају ризици, да буду свесне опасности и брижне по питању сопствене угрожености. Меј и сарадници (May, Rader, Goodrum, 2010) подсећају на занимљив истраживачки налаз да жене не перципирају себе само као угрожене криминалом, већ и могућношћу хапшења. У литератури се таква процена сопствене угрожености криминалом и хапшењем коју налазимо код жена уобичајено тумачи као последица широке прихваћености друштвене норме која женама налаже опрез у понашању: да себе заштите као могуће жртве од криминала, као и да, као евентуалне преступнице, буду опрезне по питању откривања и хапшења (Steffensmeier, Allan, 1996).

Родна условљеност перцепције ризика је још очигледнија када се погледају налази истраживања који се односе на перцепцију ризика од конкретних облика криминалних аката. Мушкарци се више од жена плаше злочина пљачке, код страха од провале нема родних разлика, а жене се увек више боје сексуалног напада (Reid, Konrad, 2004). Кроз налазе неких истраживања показано је да се у одређеним узрасним добима жене више боје силовања него свих других криминалних аката, укључујући и убиство (Ferraro, 1996, Warr, 1984, Hilinski, Pentecost Neeson, Andrews, 2011). Ипак, у нашем истраживању утврђено је да се жене више од мушкараца плаше крађе, физичког напада, преваре, пљачке и провале у стан, док код оцене вероватноће виктимизације простачким оствљавањем на улици нису утврђене статистички значајне родне разлике.

Конечно, једна од манифестних импликација страха од криминала јесу и извесне промене у понашању особе која се више боји, те покушава себе да

заштити од потенцијалне виктимизације. Бројне промене у понашању које се могу јавити као последице повишеног нивоа страха од криминала у литератури се уобичајено деле у две категорије: избегавање и одбрамбено понашање (May, Rader, Goodrum, 2010). Истраживачи страха од криминала успели су да идентификују понашања типична за обе категорије, па тако категорија избегавања подразумева понашање којим се избегава кретање одређеним местима ноћу, такође се избегавају одређени догађаји и ограничавају неке активности. Типично одбрамбено понашање, са друге стране, подразумева држање оружја, уградњу аларма, поседовање пса чувара, обучавање за саодбрану (Ferraro, LaGrange, 1987).

Истраживачи су и у овој димензији конструкта страха од криминала пронашли разлике условљене полом. Најопштији закључак јесте да су жене склоније понашању које се везује за избегавање, а мушкарци одбрамбеном понашању (May, Rader, Goodrum, 2010). Овај налаз у потпуности је потврђен и нашим истраживањем. Конкретније, мушкарци су склонији држању оружја за заштиту, а жене редуковању својих активности, посебно оних које захтевају да се саме крећу мање сигурним подручјима. Налази бројних истраживачких студија указују да жене најчешће избегавају кретање ноћу што за последицу има ограничавање њихове мобилности (Stanko, 2001).

Закључак

У богатој емпиријској пракси истраживања страха од криминала, испитиван је утицај бројних чинилаца: узраста, расне припадности, искуства виктимизације, карактеристика окружења, итд. Ипак, сва истраживања у којима је обезбеђена контрола других фактора несумњиво су указивала да је пол најстабилнији предиктор страха од криминала. Иако је налаз о већем страху од криминала код жена тешко једнозначно објаснити јер није у складу са реалном вероватноћом њихове криминалне виктимизације, његова емпиријска потврда кроз бројна истраживања је доследна. Налазима овог истраживања такође је подржан закључак претходних истраживања да жене исказују виши ниво страха од криминала у односу на мушкарце. И на нашем узорку потврђено је постојање статистички значајних родних разлика у страху од криминала.

Такође, наши налази поткрепљују тврдњу да су перцепција ризика виктимизације и бихејвиорални одговор на потенцијалну криминалну виктимизацију родно диференцирани, те да жене у већој мери опажају могућност да постану жртве криминала и чешће примењује различите мере заштите, него што то чине мушкарци. У литератури се нуде различита тумачења родне условљености перцепције ризика, од позивања на слабију физичку снагу жена, склоност жена ка појачаном нивоу емотивне димензије страха, до

социјализацијом условљене различите перцепције ризика и опасности код жена и мушкараца (Hale, 1996; Killias, Clerici, 2000; Lupton, Tulloch, 1999).

Додатно, утврђено је да ниво страха од криминала позитивно корелира са перцепцијом ризика потенцијалне криминалне виктимизације и бихејвиоралним одговором на могућност виктимизације. Особе које испољавају виши страх од криминала у значајно већој мери перципирају да могу постати жртве криминала и чешће примењују различите безбедносне мере како би се заштитиле од потенцијалне виктимизације.

Повишени ниво страха од криминала код жена може у значајној мери да утиче на њихов свакодневни живот, редукује њихову мобилност, као и појача осећај зависности од мушких заштитника. Налази оваквих истраживања могу бити значајни за адекватно планирање програма чији би циљ био редуковање страха од криминала, јер могу ближе да укажу на циљне групе на које би се усмеравала посебна пажња. Такви програми у западним земљама представљају део редовних активности одговарајућих државних агенција (May, Rader, Goodrum, 2010), а у женској популацији су претежно усмерени на млађе жене, посебно оне које су већ биле жртве насиља. На генералном плану, значајније редуковање страха од криминала захтева осмишљавање и успешну реализацију обухватног програма превенције криминала (Stanko, 1995). Такав програм би подразумевао адекватан институционални одговор на проблем растућег насиља у породици, подстицање аутономије жена и промоцију њихове независности, као и низ друштвених акција усмерених на стварање и одржавање безбедног животног окружења.

ЛИТЕРАТУРА:

- Beaulieu, M., Dubй, M., Bergeron, C., & Cousineau, M. (2007). Are elderly men worried about crime? *Journal of Aging Studies* 21 (4): 336-346.
- Callanan, V. & Teasdale, B. (2009). An exploration of gender differences in measurement of fear of crime. *Feminist Criminology* 4 (4): 359-376.
- Dobbs, R., Waid C., & Shelley T. (2009). Explaining fear of crime as fear of rape among college females: An examination of multiple campuses in the United States. *International Journal of Social Inquiry* 2 (2): 105-122.
- Ђурић, S., Поповић-Ћитић, B. (2013). Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika. *Sociologija* 55 (1): 91-114.
- Ђурић, S., Поповић-Ћитић, B., & Meško, G. (2009). Fear of crime in Belgrade: Analysis of multiple dimensions. In: G. Meško and B. Tominc (eds.), *Criminology and crime policy between human rights and effective crime control: Book of abstracts*, Cambridge: The European Society of Criminology, pp. 166-167.
- Ferguson, K. M. & Mindel, C. H. (2007). Modeling fear of crime in Dallas neighborhoods: A test of social capital theory. *Crime Delinquency* 53 (2): 322-349.
- Ferraro, K. F. (1996). Women's fear of victimization: Shadow of sexual assault? *Social Forces* 75 (2): 667-690.
- Ferraro, K. F. & LaGrange, R. L. (1987). The measurement of fear of crime. *Sociological Inquiry* 57 (1): 70-101.
- Fisher, B. & Sloan, J. (2003). Unraveling the fear of victimization among college women: Is the "shadow of sexual assault hypothesis" supported? *Justice Quarterly* 20 (3): 633-659.
- Franklin, C. & Franklin, T. (2009). Predicting fear of crime: Considering differences across gender. *Feminist Criminology* (4) 1: 83-106.
- Gabriel, U. & Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime. *British Journal of Criminology* 43 (3): 600-614.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology* 4 (2): 79-150.
- Hilinski, C. M. (2009). Fear of crime among college students: A test of the shadow of sexual assault hypothesis. *American Journal of Criminal Justice* 34 (1-2): 84-102.
- Hilinski, C., Pentecost Neeson, K., & Andrews, H. (2011). Explaining the fear of crime among college women, in their own words. *Southwest Journal of Criminal Justice* 8 (1): 112-127.
- Jackson, J. (2005). Validating new measures of the fear of crime. *International Journal of Social Research Methodology* 8 (4): 297-315.
- Kanan, J. & Pruitt, M. (2002). Modeling fear of crime and perceived victimization risk: (In)significance of neighborhood integration. *Sociological Inquiry* 72 (4): 527-548.
- Keyes, C. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly* 61 (2): 121-140.

- Killias, M. (1990). Vulnerability: Towards a better understanding of a key variable in the genesis of fear of crime. *Violence and Victims* 5 (2): 97-108.
- Killias, M. & Clerici, C. (2000). Different measures of vulnerability in their relation to different dimensions of fear of crime. *British Journal of Criminology* 40 (3): 437-450.
- Koss, M., Goodman, L., Browne, A., Fitzgerald, L., Keita, G., & Russo, N. (1994). *No safe haven: Male violence against women at home, at work, and in the community*. Washington, DC: American Sociological Association.
- Lupton, D., & Tulloch, J. (1999). Theorizing fear of crime: Beyond the rational/irrational opposition. *British Journal of Sociology* 50 (3): 507-523.
- May, D., Rader, N., & Goodrum, S. (2010). A gendered assessment of the threat of victimization: Examining gender differences in fear of crime, perceived risk, avoidance, and defensive behaviors. *Criminal Justice Review* 35(2):159-182.
- McCrea, R., Shyy, T., Western, J., & Stimson, R. J. (2005). Fear of crime in Brisbane: Individual, social and neighbourhood factors in perspective. *Journal of Sociology* 41(1): 7-27.
- Reid, L.W. & Konrad, M. (2004). The gender gap in fear: Assessing the interactive effects of gender and perceived risk on fear of crime. *Sociological Spectrum* 24 (4): 399-425.
- Rountree, P. W. & Land, K. C. (1996). Perceived risk versus fear of crime: Empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data. *Social Forces* 74 (4): 1353-1376.
- Skogan, W. & Maxfield, M. (1981). *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Stanko, E. (1995). Women, crime, and fear. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 539: 46-58.
- Stanko, E. (2001). Women, danger, and criminology. In: C. Renzetti and L. Goodstein (eds.), *Women, crime, and criminal justice*, Los Angeles, CA: Roxbury Publishing, pp. 13-26.
- Steffensmeier, D. & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology* 22: 459-487.
- Warr, M. (1984). Fear of victimization: Why are the elderly more afraid? *Social Science Quarterly* 65 (3): 681-702.
- Warr, M. & Stafford, M. (1983). Fear of victimization: A look at the proximate causes. *Social Forces* 61 (4): 1033-1043.
- Wilcox, P., Jordan, C., & Pritchard, A. (2006). Fear of acquaintance versus stranger rape as a “master status”: Towards refinement of the “shadow of sexual assault.” *Violence and Victims* 21 (3): 355-370.
- Worrall, J. L. (2006). The discriminant validity of perceptual incivility measures. *Justice Quarterly* 23 (3): 360-383.

Sladana Đurić

Faculty of Security Studies
University in Belgrade

Summary

Branislava Popović-Ćitić

Faculty of Special Education and Rehabilitation
University in Belgrade

FEAR OF CRIME, GENDER DIFFERENCES IN RISK PERCEPTION

One of the most consistent findings of the research into the phenomenon of fear of crime is that women express a higher degree of fear in comparison to men. The concept of vulnerability also designates gender as one of the most significant and stable predictors of fear of crime. Taking this as a starting point, a study was conducted in order to examine gender differences in fear of crime and test the theoretical claim that risk perception and the behavioural response to fear of crime are gender-differentiated and related to the level of fear.

The analysis was based on the data obtained in the course of the regional research project "Fear of Crime in Large Cities". Using a specially designed questionnaire, the method of in-home interview was applied on a multistage random sample of 1959 adult respondents living in urban parts of the cities of former Yugoslav republics (Belgrade, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Skopje). By choosing the appropriate questionnaire items, three scales for the measurement of fear of crime, the perception of victimization risk, and the behavioral response to the possibility of criminal victimization were produced for the purposes of this paper.

The results of the research confirm the existence of statistically significant gender differences in the sense that women show a significantly higher level of fear of crime than men, perceive the risk of victimization to a greater extent, and apply various measures of protection from crime more often. Furthermore, it has been determined that persons who exhibit a higher degree of fear of crime are also more acutely aware that they could become victims of crime and take various security measures more frequently in order to protect themselves from potential victimization.

Key words: fear of crime, victimization risk, risk perception, the concept of vulnerability, gender differences